

mgr KATARZYNA CYMBRANOWICZ

Katedra Europejskiej Integracji Gospodarczej
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Kontakt: cymbrank@uek.krakow.pl

DOI: 10.5604/01.3001.0012.7390

Pracujący, ale biedni.

Wybrane aspekty zjawiska „biednych pracujących” w Europie – analiza taksonomiczna

Fot. dily13/Bigstockphoto

W artykule podjęto problem osób pracujących, ale mimo to borykających się z biedą/ubóstwem. Zjawisko *working poor* (biednych pracujących) zostało poddane analizie taksonomicznej, w której zakres podmiotowy ogranicza się do wybranych państw europejskich (szczególnie państw członkowskich Unii Europejskiej i EFTA), a zakres czasowy do ostatnich lat (2005-2016). Celem artykułu jest przedstawienie zależności między pracą a biedą i/lub ubóstwem na europejskich rynkach pracy, w tym dookreślenie poziomu i struktury „biednych pracujących”.

Aby zrealizować tak postawiony cel badawczy, posłużono się wynikami badań The European Union Statistics on Income and Living Conditions, a dzięki informacjom pozyskanym z bazy danych Eurostat przeprowadzono porównywalne analizy statystyczne. Na podstawie uzyskanych wyników można stwierdzić, że w Europie istnieje zjawisko *working poor*, a w przyszłości może ono przybierać na sile i stanowić poważne wyzwanie dla europejskich rynków pracy.

Słowa kluczowe: biedni pracujący, rynek pracy, Polska, Unia Europejska

Working, but poor. Selected aspects of the *working poor* phenomenon in Europe – a taxonomic analysis

The article addresses the problem of working people who struggle with poverty. It analyses the phenomenon of the *working poor* with a taxonomic analysis in which the subjective scope was limited to selected European countries (especially EU Member States and EFTA), and the time scope limited to recent years (2005-2016). The aim of this article is to present the relation between work and poverty on European labour markets, including a clarification of the level and structure of the *working poor*. In order to achieve this research goal, we used the results of the European Union Statistics on Income and Living Conditions and we carried out comparable statistical analyses using information from the Eurostat database. On the basis of the results it can be concluded that the phenomenon of the *working poor* exists in Europe and in the future it may become more prevalent and pose a serious challenge for European labour markets.

Keywords: working poor, labour market, Poland, European Union

Wstęp

Termin „biedni pracujący” łączy dwa pojęcia: pracy i biedy. Zestawienie ich ze sobą jest oryginalne w tym sensie, że o pracy i biedzie mówi się co do zasady tylko wówczas, gdy poszukuje się odpowiedzi na pytanie o przyczyny biedy (w powszechnej opinii bieda jest konsekwencją braku pracy – przyp. aut.). Przykładem, który ilustruje ten sposób percepcji pracy i biedy, są wyniki badań opinii społecznej realizowanych przez CBOS: „Społeczne postrzeganie problemu ubóstwa”. W siedmiu kolejnych

badaniach, tj. od stycznia 1997 r. do czerwca 2017 r., respondenci udzielając odpowiedzi na pytanie: „Co, Pana (i) zdaniem przede wszystkim decyduje o tym, że niektórzy ludzie nie mogą wyostać się z biedy?” jako główny czynnik prowadzący do biedy wskazywali bezrobocie [1].

¹ Wynik ostatniego badania (czerwiec 2017 r.) był nieco inny. Brak pracy po raz pierwszy został wymieniony przez respondentów nie na pierwszym, ale dopiero na piątym miejscu (wskazało go 28% respondentów, co oznacza spadek o 25 p.p. w stosunku wcześniejszego badania). Jak donosi CBOS: „Na zmianę hierarchii czynników wpłynęła zapewne popra-

W przypadku zjawiska biednych pracujących praca i bieda są nierozłączne. Prawdziwość twierdzenia, że współcześnie sam fakt posiadania pracy nie chroni przed biedą, potwierdzają wyniki dalszej analizy. Wobec tego można stwierdzić, że słowa Woltera: „Praca oddala od nas trzy niedole – nudę, występek i ubóstwo”, nie są odzwierciedleniem

wa sytuacji na rynku pracy i spadek bezrobocia. Znalazienie pracy stało się łatwiejsze, co przyczyniło się do wzrostu przekonania, że pozostawanie bez zatrudnienia wynika raczej z winy bezrobotnego niż z warunków zewnętrznych”.

obecnej sytuacji na rynku pracy. Przykładem jednej z nielicznych prób analizy problemu pauperyzacji zatrudnionych na polskim rynku pracy jest badanie CBOS z 2008 r.: „Pracujący biedni” [2]². Pokazuje ono, że z reguły bieda jest kojarzona z takimi zjawiskami, jak: brak pracy/niechęć do podejmowania pracy, niezaradność życiowa, skłonność do patologii, choroba/kalectwo, zależność od opieki społecznej (nierazko decydują one również o marginalizacji i wykluczeniu społecznym – przyp. aut.). Osoba borykająca się z wymienionymi problemami nie uczestniczy w podstawowych aspektach życia społecznego, co w konsekwencji powoduje uznanie jej za „nosiciela specyficznej kultury – kultury ubóstwa – odróżniającej ją od ogółu społeczeństwa” [2].

CBOS zwraca uwagę, że obraz ten nie jest pełny, ponieważ istotną część osób w wieku produkcyjnym jest biedna, mimo że ma pracę. To pozwala na postrzeganie biedy z nieco innej perspektywy – analizując zjawisko biednych pracujących można zaobserwować nowy wymiar biedy/ubóstwa. Przykładem może być aspekt relacji między jakością pracy a poziomem życia – w powszechnej opinii biednych pracujących kategoryzuje się w zależności od charakteru wykonywanej pracy, czyli najczęściej kojarzy się ich z tzw. zajęciami śmieciowymi (pracą niskopłatną, odtwórczą i niedającą nadziei na awans zawodowy). Badania pokazują jednak, że sytuacja, w której praca łączy się z biedą, dotyczy przedstawicieli różnych grup społeczno-zawodowych, o różnym poziomie wykształcenia i w różnym wieku, a więc zależy nie od jednego, ale od wielu czynników [2].

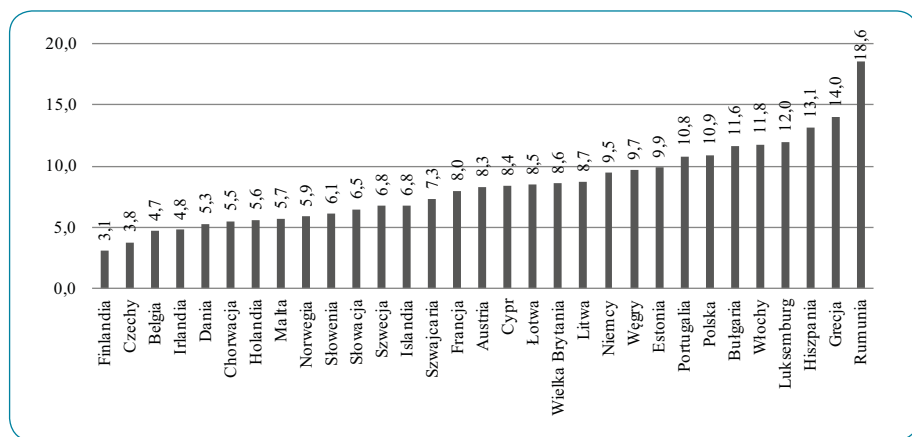
Aby przedstawić zależności między pracą a problemem biedy, w analizie i ocenie zjawiska skoncentrowano uwagę na określeniu poziomu i struktury biednych pracujących w Europie na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat. W tym celu wykorzystano metodę analizy materiałów źródłowych dotyczących badanego zjawiska, metodę analizy danych statystycznych oraz metodę taksonomiczną. Wyniki i wnioski płynące z przeprowadzonych analiz zaprezentowano w końcowej części artykułu.

Problemy terminologiczne i metodologiczne badanego zjawiska

Wyjątkowy, bo hybrydalny charakter pojęcia biedni pracujący wynika z przenikania się i wzajemnego oddziaływania dwóch sfer: pracy i biedy. W konsekwencji definiowanie zjawiska biednych pracujących jest determinowane tym, co się kryje z jednej strony pod pojęciem pracy, a z drugiej pod pojęciem biedy, w związku z czym rozstrzygnięcie to nie jest łatwe, o czym będzie mowa w dalszej części artykułu.

Przegląd literatury przedmiotu wskazuje, że pojęcie pracy jest definiowane w różny sposób. Praca jest kategorią, która stanowi przedmiot rozważań

² Dotychczas było to jedyne badanie, w którym podjęto problem pracujących, ale biednych. Zgodnie z przyjętą definicją pojęcia „biedni pracujący”, do kategorii pracujących biednych zalicza się osoby, które zadeklarowały, że pracują w pełnym lub niepełnym wymiarze czasu, a zrównoważony rozporządzalny dochód netto na osobę w gospodarstwie domowym wynosi poniżej 60% mediany. Zgodnie z wynikami analiz do gospodarstw pracujących biednych zaliczono 6,6% respondentów, więc jeśli wynik ten uogólni się na całą populację ludności Polski, to ok. 2 mln 10 tys. Polaków można nazwać pracującymi biednymi.

Źródło: oprac. własne na podstawie: Eurostat, *In-work at-risk-of-poverty rate by age and sex – EU-SILC survey (ilc_iw01)* [dostęp: 30.03.2018].

Rys. 1. Poziom wskaźnik zagrożenia ubóstwem wśród osób pracujących w wieku od 18 do 64 lat w UE-28 w 2016 r. (w %) Fig. 1. At-risk-of-poverty rate among employees aged 18-64 in the EU-28 in 2016 (%)

wielu nauk i dyscyplin, m.in.: pedagogiki, psychologii, socjologii, prakseologii, filozofii, ekonomii, medycyny, organizacji i zarządzania, cybernetyki, nauk technicznych, ergonomii, teologii czy prawa [3]. Jak zauważa Tadeusz W. Nowacki: „(...) pojęcie pracy cieszy się wieloma definicjami, formułowanymi z różnych stanowisk. Poszczególne nauki posługują się własnymi definicjami. W różnych naukach ukształtowały się inne pojęcia pracy, choć przecież wszystkie są oznaczone tym samym terminem” [4]. Niewątpliwie interdyscyplinarność, a co za tym idzie zróżnicowane podejście do kwestii terminologicznych i metodologicznych, powoduje mnogość i wielowątkowość badań prowadzonych w tym zakresie. W tym sensie sformułowanie jednej, uniwersalnej definicji „pracy” wydaje się niemożliwe. Mając to na uwadze, na potrzeby dalszych rozważań pojęcie pracy będzie rozumiane zgodnie z definicją podawaną przez OCED oraz Eurostat: „Work is any activity that contributes to the production of goods or services within the production boundary” (praca jest to dowolna działalność, która przyczynia się do wytwarzania towarów lub usług w zakresie produkcji), [5]. GUS nie definiuje pracy, ale osoby, które ją wykonują, np.:

- pracujący w gospodarce narodowej: „osoby wykonujące pracę przynoszącą im zarobek (w formie wynagrodzenia za pracę) lub dochód” [6]

- zatrudnieni: „osoby zatrudnione na podstawie stosunku pracy lub stosunku służbowego na czas określony (w tym sezonowo i dorywczo) i nieokreślony, w pełnym i niepełnym wymiarze czasu pracy (inaczej: pracownicy najemni). Przy ustalaniu stanu zatrudnienia na dany dzień w osobach fizycznych brane są pod uwagę osoby pełnozatrudnione oraz osoby niepełnozatrudnione” [7].

W literaturze przedmiotu również sformułowane są różne definicje biedy czy ubóstwa (słowa te używane są zamiennie). Jak przekonuje Jan Drewnowski, wszystkie jednak łączy kwestia braku wystarczających zasobów, służących do zaspokojenia pewnych potrzeb na pożądanym poziomie [8]. Starając się tę wieloaspektową kwestię ująć jak najpełniej, organizacje międzynarodowe zajmujące się problemem biedy/ubóstwa tłumaczą go jako:

- ograniczenie wyboru i szans życiowych, które prowadzi do naruszenia ludzkiej godności (ONZ)

- deprivację tych możliwości i wyborów, które są zasadnicze dla ludzkiego rozwoju (UNDP)

- sytuację, w której dochód i zasoby są tak niskie, że uniemożliwia to osiągnięcie poziomu życia uznawanego w społeczeństwie za minimalnie akceptowalny (WE).

Podczas Światowego Szczytu na rzecz Rozwoju Społecznego w Kopenhadze w 1995 r. na forum ONZ wypracowano wspólną definicję ubóstwa – absolutnego i relatywnego [9]. To pierwsze rozumiane jest jako niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych, czyli brak dostępu do tego, co jest niezbędne do życia. Z kolei przez ubóstwo relatywne rozumie się, prócz braku podstawowych środków niezbędnych do życia, również wykluczenie gospodarcze, społeczne i kulturalne. Innymi słowy, oznacza to niemożność zapewnienia takiego poziomu życia, który stanowi ogólną normę i jest uznawany za minimalnie godny.

W artykule przyjęto najczęściej stosowaną przez badaczy tzw. ekonomiczną definicję biedy/ubóstwa, czyli deprivację w zakresie materialnych warunków życiowych. Oznacza to sytuację, w której środki materialne posiadane przez osobę lub gospodarstwo domowe są niższe od akceptowanego minimum lub gdy środki te nie wystarczają do zaspokojenia podstawowych potrzeb [10]³.

Wobec tego, wyznaczając kryteria określające, co jest biedą i co jest pracą, można zdefiniować pojęcie „biedni pracujący”. Najogólniej rzecz ujmując, biedni pracujący posiadają/wykonywają pracę nie bogacą się, ale pozostają biedni. Do grupy tej zalicza się:

- osoby, które przez co najmniej 6 miesięcy (tj. 27 tygodni) w ciągu ostatniego roku były aktywne zawodowo (pracujące lub poszukujące pracy) oraz które żyją w gospodarstwie domowym uznawanym za ubogie (wg U.S. Bureau of Labor Statistics)

- pracujących, którzy są określani jako pracownicy mieszkający w gospodarstwach domowych, w których co najmniej jeden członek rodziny pracuje i w których dochód (włącznie ze świadczeniami

³ Miarą ubóstwa materialnego jest zazwyczaj wysokość dochodów/wydatków osób lub gospodarstw domowych. Bazując na tych informacjach wyznacza się zakres ubóstwa, czyli odsetek osób biednych, których dochód/wydatki są niższe od pewnej ustalonej granicy, tj. linii ubóstwa.

Tabela. Znormalizowane wartości zmiennych diagnostycznych i ich wybranych charakterystyk statystycznych w latach 2005-2016

Table. Normalized values of diagnostic variables and their selected statistical characteristics from between 2005 and 2016

Państwo	Rok	2005-2008			2009-2012			2013-2016		
	Kod	x1	x2	x3	x1	x2	x3	x1	x2	x3
Belgia	BE	4,2	2,4	19,3	4,4	2,5	25	4,6	2,2	24,7
Bułgaria	BG	:	:	:	7,7	31,5	52	9,0	23,1	45,4
Czechy	CZ	3,5	5,2	30,4	3,9	3,8	31,6	3,9	3,4	27
Dania	DK	4,6	1,1	17,9	6,0	1,2	25,6	5,2	1,7	20,2
Niemcy	DE	6,2	3,0	24,9	7,3	2,7	30,6	9,4	2,5	35,4
Estonia	EE	7,7	4,3	44,4	7,9	5,0	40,5	9,9	3,3	42,6
Irlandia	IE	6,0	1,8	24,6	5,3	2,9	14,5	5,0	3,7	18,6
Grecja	EL	13,7	8,5	33,9	13,7	10,5	41,4	13,4	14,9	39,8
Hiszpania	ES	10,6	2,6	33,5	11,1	3,0	34,2	12,4	3,6	38,3
Francja	FR	6,3	3,4	30,4	7,2	3,5	30,2	7,8	2,9	36,7
Chorwacja	HR	:	:	:	6,3	10,0	29,1	5,8	7,5	27,3
Włochy	IT	9,1	4,3	33,3	10,5	6,8	39	11,4	8,0	39,8
Cypr	CY	6,6	10,0	25,3	7,4	10,0	28,7	8,6	12,1	29,5
Łotwa	LV	10,2	20,7	49,4	9,9	18,5	45,3	8,8	11,7	41,2
Litwa	LT	9,5	15,2	50,7	10,1	11,3	43,9	9,1	8,1	49,6
Luksemburg	LU	9,7	0,7	32	10,2	0,8	37,3	11,5	1,2	31,5
Węgry	HU	6,8	14,8	29,5	5,9	16,5	32,6	8,2	16,0	42,8
Malta	MT	4,5	2,4	21,1	5,6	4,4	27,6	5,7	4,8	27,6
Holandia	NL	4,9	0,8	17,8	5,0	1,1	18,6	5,1	1,2	24
Austria	AT	6,9	2,7	29,4	7,9	2,4	29,4	7,8	2,1	32,1
Polska	PL	12,5	18,0	32,4	11,0	9,2	36,5	10,9	5,9	42,8
Portugalia	PT	10,6	6,4	37,6	10,0	5,5	40,3	10,7	6,1	43,5
Rumunia	RO	:	:	:	18,2	26,4	49,9	18,8	20,3	59,3
Słowenia	SI	4,8	3,7	20,4	5,7	4,4	25,7	6,6	3,9	31,2
Słowacja	SK	6,5	12,1	27,6	5,9	6,4	30,3	6,0	4,9	36,7
Finlandia	FI	4,6	1,5	25,3	3,8	1,1	20,9	3,5	0,9	17,9
Szwecja	SE	6,7	1,0	22,5	7,5	0,9	33,7	7,6	0,5	34,3
Wielka Brytania	UK	7,9	2,3	45	7,4	2,7	37,6	8,5	3,6	39,6
Islandia	IS	7,2	1,5	26,5	6,7	1,1	22,2	6,1	0,8	20,4
Norwegia	NO	5,4	1,5	24,9	5,4	1	23,9	5,7	0,9	25,8
Szwajcaria	CH	:	:	:	7,9	0,9	33,1	7,3	0,8	27,1
Średnia arytmetyczna	x	7,3	5,6	30,0	7,8	6,7	32,6	8,2	5,9	34,0
odchylenie standardowe	s	2,58	5,61	8,87	2,99	7,38	8,70	3,17	5,81	9,61
współczynnik zmienności	V	1,35	3,75	1,20	0,38	1,10	0,26	0,38	0,98	0,28
wartość minimalna	MIN.	3,5	0,7	17,8	3,8	0,8	14,5	3,5	0,5	17,9
wartość maksymalna	MAX.	13,7	20,7	50,7	18,2	31,5	52,0	18,8	23,1	59,3

Uwaga: (:) – brak danych lub dane niekompletne: Bułgaria, Chorwacja, Rumunia i Szwajcaria zostały wyłączone z analizy dla okresu 2005-2008.

Źródło: oprac. własne na podstawie: Eurostat, *At-risk-of-poverty rate by poverty threshold and most frequent activity in the previous year – EU-SILC survey (population aged 18 to 64 years) (ilc_li04)* [dostęp: 30.03.2018], *Severe material deprivation rate by most frequent activity status (population aged 18 to 64 years) (ilc_mddd12)* [dostęp: 30.03.2018], *In-work at-risk-of-poverty rate by work intensity of the household (population aged 18 to 59 years) – EU-SILC survey (ilc_lw03)* [dostęp: 30.03.2018].

społecznymi i po opodatkowaniu) wciąż pozostaje poniżej poziomu ubóstwa (wg Europejskiej Fundacji na Rzecz Poprawy Warunków Życia i Pracy)

- osoby, które deklarują, że miały status zatrudnienia przez więcej niż 6 miesięcy, do których odnosi się informację o ich dochodach lub pracowały przez co najmniej 7 miesięcy w roku oraz mają gospodarstwo domowe, którego całkowity dochód, po opłaceniu podatków i innych danin publicznych, możliwy

do wydania lub zaoszczędzenia podzielony przez liczbę członków gospodarstwa domowego, jest mniejszy niż 60% średniej krajowej, tzn. przekracza próg ubóstwa (wg Europejskiego Urzędu Statystycznego).

Ze względu na wykorzystanie w dalszej części artykułu danych statystycznych z bazy Eurostat, przyjmuje się tę ostatnią definicję biednych pracujących, zaproponowaną przez Europejski Urząd Statystyczny.

Skala zjawiska

Z dostępnych szacunków Eurostatu wynika, że w 2016 r. w Unii Europejskiej (UE-28) wskaźnik zagrożenia ubóstwem wśród pracujących w wieku od 18 do 64 lat wyniósł ok. 9,6%. W państwach członkowskich EFTA (wyłączając Liechtenstein) odsetek ten był niższy (ok. 6,6%). Oznacza to, że zagrożona ubóstwem była:

- co 10. osoba pracująca w wieku od 18 do 64 lat w UE-28
- co 15. osoba pracująca w wieku od 18 do 64 lat w EFTA (wyłączając Liechtenstein).

Na podstawie analizy danych zaczerpniętych z bazy Eurostatu i dodatkowych obliczeń można stwierdzić, że jest to łącznie ok. 30,4 mln osób w UE-28 i ok. 0,5 mln w EFTA (wyłączając Liechtenstein, rys. 1.), [11]. W latach 2005-2010 wzrost tego wskaźnika był niewielki, tj. z poziomu od 8,0% w 2006 r. do 8,5% w 2008 r. dla UE-27. Od 2010 r. do 2016 r. można zaobserwować jego znacznie większą i systematyczną dynamikę – od 8,3% do 9,6% zarówno w odniesieniu do UE-27, jak i UE-28. Na uwagę zasługują również duże rozbieżności między poszczególnymi państwami członkowskimi – od 3,1% w Finlandii do 14% w Grecji (dane za 2016 rok).

Na tym tle niekorzystnie przedstawia się sytuacja osób pracujących w Polsce. W populacji osób pracujących w wieku od 18 do 64 lat Polska, ze wskaźnikiem wynoszącym 10,9%, należała do grupy państw o najwyższym stopniu osób pracujących zagrożonych ubóstwem (wyższe wartości wskaźnika odnotowano tylko w 6 krajach, tj. w Bułgarii (11,6%), we Włoszech (11,8%), w Luksemburgu (12%), Hiszpanii (13,1%), Grecji (14%) i Rumunii (18,6%).

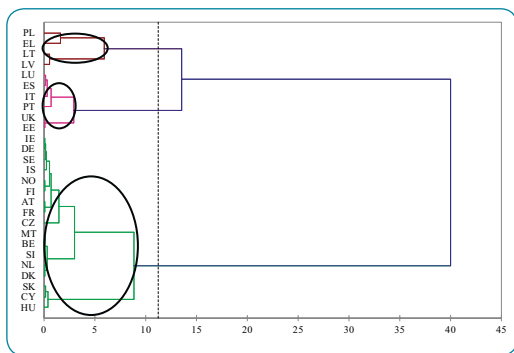
Reasumując, zjawisko biednych pracujących w Europie:

- w największym stopniu dotyka jednoosobowych gospodarstw domowych (10,1% w 2005 r. i 13,9% w 2016 r.), jednoosobowych gospodarstw domowych z dziećmi na utrzymaniu (16% w 2005 r. i 21,6% w 2016 r.), gospodarstw domowych z dziećmi na utrzymaniu (10,1% w 2005 r. i 11,2% w 2016 r.) – osobami najbardziej zagrożonymi ubóstwem, mimo posiadania pracy, są osoby samotnie wychowujące dzieci
- w większym stopniu dotyka osoby zatrudnione w niepełnym wymiarze czasu pracy (11,1% w 2005 r. i 15,8% w 2016 r.)

- nie podlega ani wyraźnemu procesowi maskulinizacji, ani feminizacji, choć to pracujący mężczyźni, w nieco większym stopniu niż pracujące kobiety, są zagrożeni biedą (8,9% w 2005 r. i 10,1% w 2016 r. w porównaniu z 7,2% w 2005 r. i 9% w 2016 r.); sytuacja jest odwrotna w przypadku młodych pracowników (w grupie wiekowej 18-24 lata) – to kobiety są bardziej narażone deprivacją potrzeb niż mężczyźni (9,5% w 2005 r. i 12,7% w 2016 r. w porównaniu z 9,7% w 2005 r. i 11,6% w 2016 r.)

- bieda pracujących podlega procesowi „juwenalizacji” [12]⁴ – spośród wszystkich grup wiekowych młodzi pracownicy są największą grupą pracujących zagrożoną biedą (9,6% w 2005 r. i 12,1% w 2016 r.).

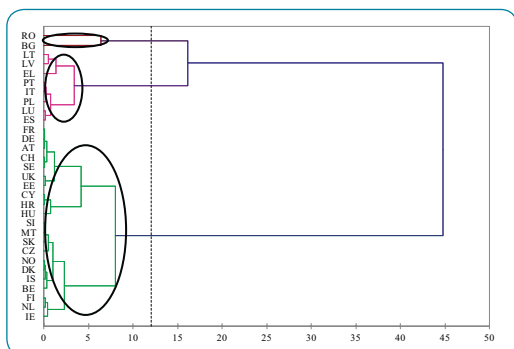
⁴ Sytuacja ta jest obecnie związana z tzw. pułapką prekaryjności wśród osób młodych, o której pisała autorka w tekstach pt. *Prekariat – nowe zjawisko na rynku pracy w Polsce i The Phenomenon of Underemployment in Poland*, na łamach czasopisma „Annales. Etyka w życiu gospodarczym”.

Rys. 2. Analiza skupień – diagram drzewa wiązań metodą Warda (odległość euklidesowa), 2005-2008

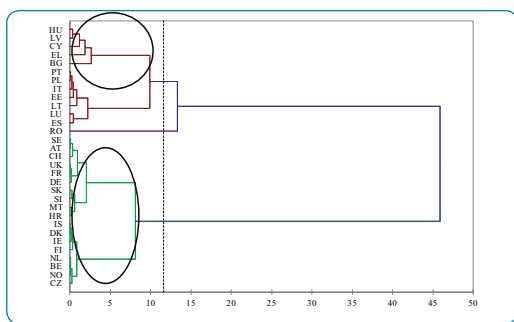
Fig. 2. Cluster analysis – Ward's cluster dendrogram (Euclidean distance), 2005-2008

Oznaczenia na rys. 2.-4.: oś X (odciętych) – odmiennosc: odległość euklidesowa (odległość geometryczna w przestrzeni wielowymiarowej), oś Y (rzędnych) – państwa członkowskie UE i EFTA, oś przerywana – podział automatyczny.

Rys. 3. Analiza skupień – diagram drzewa wiązań metodą Warda (odległość euklidesowa), 2009-2012

Fig. 3. Cluster analysis – Ward's cluster dendrogram (Euclidean distance), 2009-2012

Rys. 4. Analiza skupień – diagram drzewa wiązań metodą Warda (odległość euklidesowa), 2013-2016

Fig. 4. Cluster analysis – Ward's cluster dendrogram (Euclidean distance), 2013-2016

Wyniki analizy taksonomicznej

W dalszej części artykułu przedstawiono wyniki analizy taksonomicznej⁵, dzięki której można zaob-

⁵ Zastosowanie metody wielowymiarowej analizy porównawczej pozwala na: zredukowanie dużej ilości nagromadzonych informacji do kilku podstawowych kategorii, które mogą być traktowane jako przedmiot dalszej analizy; określenie jednorodnych grup obiektów ze względu na charakteryzujące je właściwości, co pozwala na ustalenie i wyjaśnienie zasadniczych związków między charakterystykami obiektów; zmniejszenie nakładów czasu i kosztów badania przez ograniczenie rozważań do najbardziej typowych zjawisk, procesów i kategorii [14].

serwować podobieństwo poszczególnych krajów Europy pod względem wielkości oraz zmian poziomu zagrożenia biedą/ubóstwem wśród biednych pracujących [13]⁶. Analiza ta stanowi dopełnienie wcześniejszych obserwacji, dotyczących zależności między pracą a problemem biedy/ubóstwa w tej grupie.

Analiza taksonomiczna ma charakter wielowymiarowy i bazuje na metodzie grupowania (analiza skupień/grupowanie/segmentacja jest narzędziem do eksploracyjnej analizy danych, której celem jest ułożenie obiektów w grupy w taki sposób, aby stopień powiązania obiektów z obiektami należącymi do tej samej grupy był jak największy, a z obiektami z pozostałych grup jak najmniejszy) przy wykorzystaniu metody aglomeracyjnej Warda (metoda łączenia/wiązania, która polega na formowaniu skupień przy wykorzystaniu miary odległości między obiektami; w odróżnieniu od innych metod do oszacowania odległości między skupieniami wykorzystuje podejście analizy wariancji):

- zakres podmiotowy: 28 państw członkowskich Unii Europejskiej (UE-28) oraz 3 państwa członkowskie EFTA (Islandia, Norwegia, Szwajcaria)
- zakres czasowy: trzy okresy, tj. 2005-2008, 2009-2012, 2013-2016 (w przypadku wszystkich analizowanych zmiennych dostępne są dane statystyczne, które można wykorzystać do przeprowadzenia analizy)
- zakres przedmiotowy: trzy podstawowe wskaźniki służące do pomiaru zjawiska „biednych pracujących” (odzwierciedlające zależności między pracą a biedą)⁷.

W pierwszym etapie analizy dokonano wyboru grupy zmiennych diagnostycznych i dokonano ich weryfikacji statystycznej⁸:

- x1 – odsetek osób mających pracę, z dochodami rozporządzalnymi poniżej 60% mediany dochodów ekwiwalentnych w UE-28 (w wieku 18-64 lat)
- x2 – wskaźnik pogłębionej deprecjacji materialnej wśród osób mających pracę w UE-28 (w wieku 18-64 lat)
- x3 – odsetek osób mających pracę wg intensywności pracy w gospodarstwie domowym, z dochodami rozporządzalnymi poniżej 60% mediany dochodów ekwiwalentnych w UE-28, z niską intensywnością pracy (0,2-0,45), (w wieku 18-59 lat).

Następnie dokonano normalizacji wartości zmiennych diagnostycznych na podstawie metody standaryzacji przy wykorzystaniu średniej arytmetycznej i odchylenia standardowego (tzn. dokonano wstępnej obróbki danych w celu umożliwienia ich wzajemnego porównywania i dalszej analizy), (tabela, s. 25.).

Kolejnym etapem analizy jest w odniesieniu do każdego badanego okresu: pomiar odległości euklidesowych między państwami oraz grupowanie

państw w skupienia charakteryzujące się podobną wielkością i poziomem zagrożenia biedą wśród „biednych pracujących” (rys. 2.-4. oprac. własne na podstawie danych wartości zmiennych standaryzowanych)⁹.

Na podstawie przedstawionych analiz można wnioskować, że w efekcie grupowania dokonanego w stosunku do okresu:

- 2005-2008 – zidentyfikowano 3 skupienia:
 1. w skład 1. grupy weszło 17 krajów, które utworzyły skupienie o średniej sile z poziomem odmienności najbliższej punktu podziału (Belgia, Czechy, Dania, Niemcy, Irlandia, Francja, Cypr, Węgry, Malta, Holandia, Austria, Słowenia, Słowacja, Finlandia, Szwecja oraz Islandia i Norwegia),
 2. w skład 2. grupy weszło 6 krajów charakteryzujących się najwyższym poziomem podobieństwa, które utworzyły skupienie silne o poziomie odmienności najdalej punktu podziału (Estonia, Hiszpania, Włochy, Luksemburg, Portugalia, Wielka Brytania),
 3. w skład 3. grupy weszły 4 kraje tworząc skupienie słabe z najniższym poziomem wewnętrznego podobieństwa (Grecja, Łotwa, Litwa, Polska).

- 2009-2012 – zidentyfikowano 3 skupienia:
 1. w skład 1. grupy weszło 21 krajów (do 17 z poprzedniego okresu dołączyły Estonia, Chorwacja, Wielka Brytania i Szwajcaria,) tworząc skupienie o średniej sile z poziomem odmienności najbliższej punktu podziału,
 2. w skład 2. grupy weszły 2 kraje, które utworzyły skupienie słabe o najniższym poziomie wewnętrznego podobieństwa (Bułgaria i Rumunia),
 3. w skład 3. grupy weszło 8 krajów, które charakteryzują najwyższy poziom podobieństwa – utworzyły one skupienie silne o poziomie odmienności najdalej punktu podziału (Grecja, Hiszpania, Włochy, Łotwa, Litwa, Luksemburg, Polska, Portugalia).

- 2013-2018 – zidentyfikowano 2 skupienia (Rumunia stanowiła obiekt odbiegający od pozostałych):
 1. w skład 1. grupy weszło 18 krajów (z 21 z poprzedniego okresu wypadły Estonia, Cypr i Węgry), które można by podzielić na trzy podgrupy o wysokim poziomie podobieństwa, jednak łącznie stanowią grupę krajów o niewiele niższym poziomie odmienności co skupienie grupujące 12 krajów,
 2. w skład 2. grupy weszło 12 krajów (Bułgaria, Estonia, Grecja, Hiszpania, Włochy, Cypr, Łotwa, Litwa, Luksemburg, Węgry, Polska i Portugalia), które można by podzielić na 2 podgrupy o wysokim poziomie wewnętrznego podobieństwa, jednak łącznie stanowią grupę krajów o najwyższym poziomie odmienności (poziom odmienności najbliższej punktu podziału).

Uzyskane wyniki grupowania państw członkowskich Unii Europejskiej (UE-27 lub UE-28) i Europejskiej Strefy Wolnego Handlu (EFTA z wyłączeniem Liechtensteinu), jak i pozycja każdego z tych państw w ramach jednego z trzech (okres 2005-2008 i 2009-2012) lub dwóch (okres 2013-2018) wyróżnionych skupień (o najlepszej, średniej i najgorszej sytuacji pod względem analizowanych zmiennych diagnostycznych), były w dużym stopniu warunkowane ogólnym poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego tych krajów w czasach dobrej i złej koniunktury (w prezentowanej analizie

⁹ Zastosowano wariant oparty na podziale dokonany automatycznie przez program XLSTAT.

Znajdziesz nas w Internecie: www.ciop.pl, e-mail: bpredakcja@ciop.pl

istotna jest cezura czasowa – okres przed i po wybuchu kryzysu finansowego i gospodarczego, tj. rok 2008).

Spśród wszystkich państw członkowskich Unii Europejskiej, 13 to tzw. nowe państwa członkowskie o zdecydowanie niższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego w stosunku do 15 państw tzw. starej Unii oraz 3 państw EFTA. Różnica w rozwoju między „nowymi” a „starymi” państwami członkowskimi Unii oraz EFTA przełożyła się na dystans dzielący te państwa w zakresie poziomu zagrożenia ubóstwem wśród biednych pracujących.

Podsumowanie

Jak starano się wykazać w artykule, w obszarze rynku pracy i polityki zatrudnienia pracujący biedni stanowią nową kategorię, której warto poświęcić nieco więcej uwagi, bo choć w powszechnej opinii praca zazwyczaj kojarzona jest z bogactwem, a nie z biedą, to w ostatnim czasie można zaobserwować, że coraz częściej jest postrzegana jako aktywność niechroniąca przed biedą. Dlatego też w tekście poświęcono uwagę pracującym, którzy mimo że mają pracę, borykają się z podobnymi problemami, co osoby defaworyzowane na rynku pracy.

Na podstawie analizy i oceny sytuacji osób zaliczanych do grupy biednych pracujących w Europie, w tym w państwach członkowskich Unii Europejskiej (UE-27 lub UE-28) i w państwach członkowskich Europejskiej Strefy Wolnego Handlu (EFTA z wyłączeniem Liechtensteinu), dokonanej przy wykorzystaniu metody analizy materiałów źródłowych dotyczących badanego zjawiska, metody analizy danych statystycznych oraz metody taksonomicznej, można stwierdzić, że wśród pracujących istnieje zjawisko biedy/ubóstwa i dotyka ono coraz większej liczby osób.

Wnioski te z pewnością nie mogą napawać optymizmem. Jeżeli z każdym rokiem przybywa osób, które mimo pracy pozostają biedne, to znaczy, że zarówno władze państwowe w poszczególnych krajach, jak również władze szczebla ponadnarodowego (np. instytucje unijne) odpowiedzialne za politykę zatrudnienia, spraw społecznych i włączenia społecznego, stoją przed poważnym wyzwaniem.

Pozostawienie tego problemu bez rozwiązania stanowi realne zagrożenie dla przyszłości europejskiego rynku pracy, w tym prowadzenia polityki, strategii i programów na rzecz zatrudnienia i wzrostu gospodarczego (np. Strategii „Europa 2020” czy wchodzącej w jej skład Europejskiej Strategii Zatrudnienia).

BIBLIOGRAFIA

- [1] *Spoleczne postrzeganie problemu ubóstwa*. Fundacja CBOS, Warszawa 2017
- [2] *Pracujący biedni*. Fundacja CBOS, Warszawa 2008, s. 1-2
- [3] Pszczołowski T. *Prakseologiczne sposoby usprawniania pracy*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1969
- [4] Nowacki T.W., Jeruszka U. *Podstawy dydaktyki pracy*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, Warszawa 2004
- [5] *System of National Accounts (SNA) 1993*, § 17.9. United Nations, New York 1993
- [6] <https://stat.gov.pl/metainformacje/sloownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/3399,pojecie.html>. GUS [dostęp: 31.03.2018]
- [7] <https://stat.gov.pl/metainformacje/sloownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/825,pojecie.html> GUS [dostęp: 31.03.2018]
- [8] Drewnowski J. *Poverty: Its Meaning and Measurement*, „Development and Change” 1977, 8:183-208
- [9] *The Copenhagen Declaration and Programme of Action: World Summit for Social Development G-12 March 1995*. United Nations Department of Publications, New York 1995
- [10] Panek T. *Ubóstwo i nierówności*[w:] *Statystyka społeczna. Wybrane zagadnienia*, red. nauk. Panek T. Szkoła Wyższa Handlowa, Warszawa 2004
- [11] *In-work at-risk-of-poverty rate by age and sex – EU-SILC survey [ilc_iw01]*. Eurostat [dostęp: 30.03.2018]
- [12] Cymbranowicz K. *Prekariat – nowe zjawisko na rynku pracy w Polsce*. „Annales. Etyka w życiu gospodarczym” 2016, 19, 2:17-30; Cymbranowicz K. *The Phenomenon of Underemployment in Poland*, „Annales. Etyka w życiu gospodarczym” 2016, 19, 4:137-151
- [13] Cymbranowicz K. *Praca i bieda – zjawisko working poor w Unii Europejskiej*. „Transformacje” 2017, 92-93, 1-2: 138-157
- [14] Panek T., Zwierchowski J. *Statystyczne metody wielowymiarowej analizy porównawczej, Teoria i zastosowania*. Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2013; Panek T. *Statystyczne metody wielowymiarowej analizy porównawczej*. Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2009